

Ha-Joon Chang, *Tadında Ekonomi: Aç Bir Ekonomistin Gözünden Dünya*, Gökçe Çakmak (Çev.), Domingo Yayınevi, 2023, 198 s.

Değerlendiren: Mustafa Ercan Kılıç

Teknoloji geliştikçe insanın değeri ve insanlar arası ilişkilerin değeri azalmaktadır. Bunun en büyük nedeni insana olan ihtiyacın azalmasıdır. Kainat düzenini, tabiat diye isimlendirerek kendi kendine işler zanneden bugünün insanı, ekonomik düzeni de bu başıboş sistemin devamı gibi algılamaya başlamıştır. Bütün bu tasavvur ve bu zan, insan ilişkilerinde bir kopukluğa neden olmaktadır. Telefon ve bilgisayar aracılığıyla, sürekli olarak bütün dünyayla etkileşim halinde olan insan, yanı başındakileri fark edemez olmuştur. Yakınına uzak olma problemi en çok eğitim alanında kendini hissettirmektedir. Eğitim hizmeti diğer bütün mal ve hizmetlerin istisnası olarak aynı anda hem üreticinin hem de tüketicinin aktif olması gereken bir faaliyettir. Yani berber koltuğunda uyurken de hizmet alırsınız veya ameliyat masasında baygın yatarken da en iyi doktor performansını satın alabilirsiniz. Ancak eğitimde, alanında en iyi hocadan da ders alsanız, fayda alabilmeniz için sizin de an az anlatıcı kadar aktif olmanız gerekmektedir. Özellikle iktisat disiplini gibi sıkıcı bir alanda dinleyici konumundaysanız, aktif kalabilmek daha da zorlaşmaktadır. Sonuç olarak, bu açıklamaların bağlanmak istediği nokta, iktisat anlatısı nasıl olmalıdır sorusunun bir alt basamağıdır.

Modern düzen Batı merkezli kurulmuştur ve hala çoğunluk itibariyle öyle devam etmektedir. Her ne kadar üretimin önemli bir kısmı Uzakdoğu ülkelerine taşınmış

@ Dr. Öğr. Üyesi, İnönü Üniversitesi, mercan.kilic@inonu.edu.tr

id <https://orcid.org/0000-0002-7398-8959>

DOI: 10.12658/D0380
insan & toplum, 2024; 14(3): 245-249
insanvetoplum.org

olsa da evrensel düzeyde eğitim dili hala İngilizcedir. En azından İngilizceye çevrilmiş kaynaklar üzerinden ilerlemektedir. Küreselleşen dünyada, bütün toplumlara aynı tarz veya aynı kökenli eğitim verilmesi oldukça aldatıcıdır. Çünkü aslında küreselleşme, hala yüzeysel ve maddi düzeyde gerçekleşmektedir. Yüzlerce ve hatta binlerce yılın yadigarı olan kurumlar, kültürler temelde değişmemektedir. Sadece görülmeyen bir hale bürünmüşlerdir. Mesela, demokrasi görünümünün altında istibdat, özgürlük adı altında esaret veya eşitlik perdesiyle imtiyazlar yaşanmaktadır. Bu durum, ekonomik yapılar için de geçerlidir. Komünist düzen altında Çin’de kapitalist üretimin en ilerisi dizayn edilirken serbest piyasa ekonomisi altında Türkiye, devletçi bir ekonomik yapıda ilerlemektedir. Sonuç olarak küreselleşen dünyada, her ülke farklı bir yolu takip etmektedir. Her ülkenin, küreselleşmeden etkilenmesi ayrı düzeylerde ve ayrı şekillerde olmaktadır. Oysa 1980’lerden sonra tekrar popüler hale gelen Neo-Klasik iktisat anlayışı, bütün iktisat eğitimini tek tipleştirme çabası içerisindedir. Özetle standart bir iktisat anlatısı bu sistem içinde anlamsız durmaktadır. Böylece, bu mesele de konunun ikinci alt basamağını oluşturmaktadır.

İnsanın değerini kaybetmesi ile sosyal ilişkilerin zayıflaması, iktisat eğitimini zorlaştırırken toplumların yaşadığı farklı iktisadi senaryolar, evrensel bir dili veyahut tamamen Batı merkezli bir dili etkisiz kılmaktadır. Birinci problem için gerekli olan ilgi uyandırıcı bir metot uygulamaktır. Yani atıl hale gelmiş ve içe kapanık zihinlerin merakını celbetmek ve derinlerden çıkarmak, sonrasında gerekli bilgiyi sunmak icap etmektedir. İkinci problem için ise ya yerel hikayelerden ve yerel sorunlardan bir anlatı oluşturmak veyahut daha da zor olan evrensel olabilecek noktalardan hareket etmek gerekir. Bütünü düşündüğümüzde süreklilik arz eden bir evrensel çizgi yakalamak mümkün değildir. Bu sebeple, sürdürülebilir bir iktisat anlatısı ancak yerel aktörler üzerinden düzenlenmelidir. Ancak bu durum sınırlı düzeyde de olsa evrensel noktalardan hareketle bir iktisat tarifine ve anlatısına engel değildir. Yani bazı edebiyat eserlerinde de görüldüğü üzere evrensel noktaları yakalayarak küresel bir dil elde etmek de kısmen mümkündür.

Ha-Joon Chang, bu değerlendirmeye konu olan “Tadında Ekonomi (Edible Economics)” kitabında, iktisat alanı açısından her iki probleme bir alternatif sunmaktadır. Peki Ha-Joon Chang kimdir? Ha-Joon Chang Güney Kore’de doğup büyümüş ve Kurumsal İktisat yazınında önemli katkılar sunmuş dünyaca ünlü bir iktisatçıdır. Lisans eğitimini Güney Kore’de tamamlayan Chang, lisansüstü eğitimi için 1986’da İngiltere’ye gelir ve iş seyahatlerini saymazsak bir daha İngiltere’den ayrılmaz. Cambridge Üniversitesinde lisansüstü eğitimini tamamlar ve sonrasında yaklaşık 30 yıl bu üniversitede eğitimci olarak çalışır. Son 3 yıldır Londra Üniversitesi’ne bağlı Oryantal ve Afrika Çalışmaları Okulu’nda (SOAS) eğitim vermektedir. Dünyaca meşhur Ekonomi Rehberi, Kapitalizm Hakkında Size Söylenmeyen 23 Şey isimli kitapların

yazarı olan Chang'ın birçok kitabı Türkçeye çevrilmiştir. Son olarak “Edible Economics: A Hungry Economist Explains The World” ismiyle yayınlanan kitabı 2023 yılında Gökçe Çakmak tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Kitap, Giriş ve Sonuç bölümleri de dahil olmak üzere 7 ana bölümden ve 17 alt bölümden oluşmaktadır. Ana bölümler, Önyargıları Yenmek, Daha Üretken Olmak, Dünyaca Daha İyiye Gitmek, Birlikte Yaşamak ve Geleceği Düşünmek başlıkları altında ele alınmıştır. Giriş bölümü ve 17 alt bölümün her biri ayrı bir yiyecek ismiyle başlıklandırılmıştır: Sarımsak, Meşe palamudu, Bamya, Hindistan cevizi, Hamsi, Jumbo karides mi - Normal karides mi, Erişte, Havuç, Sığır eti, Muz, Coca-Cola, Çavdar, Tavuk, Acı biber, Misket limonu, Baharatlar, Çilek, Çikolata. Her bölüme (neredeyse) Güney Kore mutfağından ve kendi lezzet dünyasından bahsederek başlayan Chang, daha sonra bu yiyeceğin popüler olduğu yerler veya dünyada ilk keşfedildiği ve sonra yaygın hale geldiği yerler veyahut bu yiyeceklerle ilgili sembolik tarihsel (iktisadi olaylar) gelişmelerden bahsedip meseleyi bugünün temel ekonomik problemlerinden birine bağlamaktadır. Bu kurgusal örüntü, okurda, heyecanlı bir romandan kesit sunar gibi bir tat bırakmaktadır.

Şimdi birinci problem noktasında bakıldığında yani iktisat anlatısına maruz kalan muhatapların (öğrenciler, ortalama okur veya alanında uzman akademisyenler) dikkatini çekme ve yakına odaklanmalarını sağlama noktasında, Chang önemli bir yol keşfetmiştir: Yemek! Malum olduğu üzere insanların okuma, meslek sahibi olma ve çalışmalarında birinci teşvik unsuru rızık teminidir. Bu talep hem hayatta kalmak için hem de yemek yemenin, maddi lezzetlerin en önünde gelmesinden dolayıdır. En çok satan popüler kitaplar listesinde mutlaka yemekle ilgili birkaç kitap vardır. Instagram'da en çok takip edilen kişiler arasında ünlü aşçılar ve gurmeler veya YouTube'da en çok izlenen videolar arasında yemek videoları bulunmaktadır. Tabii Chang bu yolu izlerken akademik ciddiyetten ödün vermemektedir. Hatta bazı bölümlerde, tamamen akademik bir dil kullanmaktadır.

İktisat anlatısında ikinci problem olan evrensel dili yakalayabilme de belli ölçüde tutturulmuştur. Çünkü seçilen temel gıdaların menşei veya halihazırda üretim yerleri tezekkür edilirken bütün dünyayı dolaşmak gerekmektedir. Mesela meşe palamudu bölümünde, öncelikle meşe palamudunun Güney Kore mutfağındaki kullanım alanından bahsetmektedir. Sonrasında ise meşe palamudu yiyen domuzlardan jambona, jambondan Endülüs Devleti zamanına ve sonra Yahudilik ve Hristiyanlık ilişkileri ve nihayetinde asıl olarak İslamiyet ile ilgili az gelişmişlik konusundaki önyargılara ve bölümün sonunda Konfüçyüs anlayışı ve Güney Kore'nin iktisadi gelişimi ile ilgili yanlış bilinen gerçeklere yer vermektedir. Böylece evrensel boyutta ilgi uyandırabilecek bir bağlantı ile önemli bir iktisadi anlatı gerçekleştirmektedir. Benzer şekilde, ikinci bölümde kendisinin bamya ile tanışmasına, Uzakdoğu ülkelerinde

neden bir tek Güney Kore’de bamyaya olmadığına değinerek, sonrasında bamyanın kökenlerine inince Güneydoğu Asya, Hindistan ve asıl olarak Kuzey Afrika’dan bahsedip oradan Amerika’nın gelişiminde Afrika kökenli insanların payını ve şeker-pamuk plantasyonlarını ve en sonunda kapitalist sistemin nasıl daha özgürlükçü bir yapıya büründüğünü etkileyici bir biçimde anlatmaktadır. Böylece yine evrensel boyutta bir anlatım gerçekleştirilmektedir.

Aslında bu ikinci problemin çözümü, iktisat literatürü açısından önemlidir. Çünkü bugünkü modern ekonominin kurucusu olarak sadece Batı ülkelerini referans göstermek ve bütün iktisat tarihini, Batılı ülkelerin kültürel ve kurumsal değişimleri üzerinden anlatmak, diğer bütün medeniyetlerin katkılarını yok saymak büyük haksızlıktır. Bu aslında Avrupa sömürgeci anlayışının, bilim üzerinde tezahür eden şeklidir (Alatas, 2016). Burada Avrupa ve ABD dışındaki ülkelerin yapması gereken bu “Bilimsel Hegemonyayı” kıracak bir yapı inşa etmektir. Syed F. Alatas (2016), Vineeta Sinha’nın (1997) sorunun çözümü ile ilgili olarak teklif ettiği şu 4 madde üzerinde durmaktadır:

1. Yerli, yerel, Batı ve Batı-dışı gibi kavramlar da dahil olmak üzere, sosyal bilim kavramlarının epistemolojik statüsünü sorgulamak,
2. Batılı sosyal bilimi illa da reddetmeden, bir toplumsal kuramı yerel bir bölgenin sosyokültürel ve politik şartları içerisinde değerlendirmek,
3. Küresel akademya siyasetini, sosyal bilimlerde dünya çapında var olan ve Batılı bilim insanlarının kuramcı ve Batılı olmayanlarınsa veri toplayıcısı olduğu iş bölümü yapısının sürdürülmesindeki rolünü açığa çıkararak bir bakış ile kuramlaştırmak,
4. Toplumsal kuramın çoklu merkezlerini ve kaynaklarını kabul etmek; yani bütün medeniyetleri sosyal bilimsel kuramlaştırmanın potansiyel kaynakları olarak önemsemek.

Ha-Joon Chang, kitabında, konuyu ele alış şekliyle, Batı merkezli hegemonyanın kırılması hususunda Sinha’nın teklif ettiği şartların (3. madde hariç) çoğunu yerine getirerek örnek bir anlatım ortaya koymaktadır. Batı dışı toplumların sosyal bilimlerde, hususen iktisatta, oluşturması gereken tarz için emsal teşkil etmektedir.

Tüm bu önemli katkılarına rağmen Tadında Ekonomi kitabının bazı sorunlu tarafları bulunmaktadır. Birinci sorun, her ne kadar her bölümde küresel düzeyde bir dil yakalanmaya çalışılsa da kitabın çoğu yerinde Kore ekonomisi ve Güney Kore yemek kültürü baskın anlatım olduğu için kitap, Güney Korelilere daha çok hitap etmektedir. İkinci sorun ise yiyecekler, yemek kültürü ile ekonomik problemler arasında bağ

kurulurken bazı bölümlerde bu bağlantı zayıf kalmıştır. Mesela misket limonu başlıklı bölümde, misket limonunun İngiltere'nin gemicilik tarihi için oynadığı hayati rolü, yeşil ekonomi için önermekte ve bir nevi “Dürtme” politikası geliştirilmesini tavsiye etmektedir ki bu konuların bütünlüğü açısından inorganik bir çıkarsama olmuştur.

Sonuç olarak günümüzdeki şartlar itibariyle, eğitimde ve özellikle iktisat eğitiminde ortaya çıkan zorluklar, eğitim performansını düşürmektedir. Burada anlatıcı ve dinleyen açısından önemli birinci nokta, dinleyenin ilgisini uyandırmaktır. Teknoloji yüzünden azalan insanlar arası iletişim kopukluğunu ve merak duygusunu, ilgi çekici metotlarla yeniden ortaya çıkarmaktır. İkinci nokta ise Neo-Klasik iktisadi öğretinin dayattığı suni evrensellik iddiasını, gerçek bir evrenselliğe dönüştürerek (sınırlı da olsa) tüm toplumlara faydalı bir anlatı haline getirmektir. Ha-Joon Chang bu kitabında yeni ve faydalı bir metot uygulayarak iktisat anlatısına küresel boyutta önemli bir açılım getirmektedir.

Kaynakça

- Alatas, S. F. & Bölükbaşı, A. (2016). *Sosyal bilimlerde alternatif söylemler: Avrupamerkezciliğe cevaplar*. Matbu Kitap.
- Sinha, V. (1997). Reconceptualizing the social sciences in non-Western settings: Challenges and dilemmas, *Review of Social science in Southeast Asia: From particularism to universalism; Philippine localities and global perspectives; alien concepts and South Asian realities: Responses and reformulations*, N. S. Nordholt, L. Viss-er, R. Pertierra, & T. K. Oommen (Ed.). *Southeast Asian Journal of Social Science*, 25(1), 167-181. <http://www.jstor.org/stable/24492456>